

BARBARA LEWICKA*

RYTM „SERCA MIASTA”. CYKL ŻYCIA CENTRUM KATOWIC

THE PULSE OF THE CITY. A CYCLE OF LIFE IN THE CENTRE OF KATOWICE

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono opis projektu badawczego, którego celem jest odtworzenie rytmu życia centrum Katowic. Obszar ten, co potwierdzają liczne badania, pełni rolę węzła komunikacyjnego. Pojawia się więc pytanie, czy sytuacja ta jest determinantem specyficznych cykli funkcjonowania centrum? Czy może występują inne czynniki wpływające na cykliczne zdarzenia miejskie? Współczesne wskazania dotyczące socjologicznych obserwacji przestrzeni każą badać strukturę tkanki miejskiej, opierając się nie tylko na doznaniach wzrokowych, ale również na pozostałych zmysłach. Analiza bodźców generowanych przez miasto, zmiennych zależnie od pór roku, dni tygodnia, godzin dnia, umożliwi przedstawienie schematu cyklicznych zdarzeń wewnątrz opisywanej przestrzeni. Artykuł zawiera wytyczne badania oraz wstępne spostrzeżenia obserwacji pilotażowej.

Słowa kluczowe: centrum miasta, rytm życia miasta, zmysły

Abstract

The article describes a research project whose aim is to recreate the rhythm of life of the centre of Katowice. Research has shown that the area functions as the hub of communication. A question arises, therefore, whether this situation determines the specific cycles in which the centre of the city functions, or whether there are other factors that would influence cyclical urban events. Modern guidelines for sociological observations of space advise to approach the urban structure not only on the basis of visual stimuli, but of other senses as well. An analysis of the stimuli generated by the city, changing depending on the seasons, days of the week and hours of the day will make possible a representation of a scheme of cyclical events within a described space. The article contains guidelines for research and initial observations made during pilot study.

Keywords: city centre, senses, city's rhythm of life

---

* Mgr Barbara Lewicka, Instytut Socjologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski.

1. Wstęp

Każdy organizm żyje swoim rytmem. Cyklicznie powtarzające się etapy systematyzują regularny porządek świata. Obserwowanie czasowo stałych sekwencji zmian wewnątrz przestrzeni miejskiej umożliwia nakreślenie obrazu rytmu życia metropolii. Ten ostatni wyznaczany jest przez upływający czas – pory roku i dnia nadają znaczenie poszczególnym interwałom miejskim. Pamiętać należy, że cechy immanentne wielkiego miasta – ruch, zmienność, wielość czy mnogość – usystematyzowane są wedle pewnego określonego przez czas porządku. Natężenie ruchu, obecność konkretnych aktorów wewnątrz przestrzeni, pewne sytuacje powtarzają się wciąż na nowo każdego dnia tygodnia, miesiąca, roku. Na ich intensyfikację lub osłabienie wpływa wiele czynników, których systematyczna obserwacja pozwoli uzyskać wiedzę o rytmicznych zdarzeniach wewnątrz przestrzeni.

Celem przygotowywanego projektu badawczego, którego opis metodologiczny przedstawiono w poniższym artykule, jest odtworzenie stałego rytmu życia „serca” stolicy Górnego Śląska – Katowic.

2. Plan badań

Podstawowym założeniem badawczym jest opisanie charakterystycznych, odbywających się regularnie w centrum Katowic zdarzeń społecznych. Projekt przewidziany jest jako roczne, przeprowadzane w comiesięcznych i tygodniowych cyklach badanie wybranych przestrzeni. Tego typu podejście metodologiczne umożliwi zgromadzenie bogatego materiału, odzwierciedlającego rytm centrum miasta z uwzględnieniem zmian pór dnia, miesiąca, roku, sytuacji atmosferycznej, ale i społecznej. Na podstawie analizy danych możliwe będzie stworzenie schematu funkcjonowania przestrzeni centrum Katowic.

„Ruch, szybkość, gwar, powtórzenia (...) wymykają się myśleniu ufundowanemu na idei obrazu i formy, aczkolwiek go nie odwołują i nie unikają” [1]. By w pełni zrozumieć wieloaspektowy cykl życia obszarów miejskich, konieczne jest wykonanie analiz uwzględniających nie tylko jasno widoczne, rytmicznie zmienne elementy przestrzeni. Możliwe do zarejestrowania za pomocą aparatu fotograficznego zmiany natężenia ruchu pieszych i samochodów, cykle zapalania latarni ulicznych, zmiany świateł sygnalizacji ruchu drogowego itp., to jedynie część komponentów konstytuujących rytmiczność życia miejskiego. Oprócz nich miasto generuje mnogość bodźców, odbieranych przez inne niż wzrok zmysły. Liczne zapachy i dźwięki obecne w przestrzeni pojawiają się nie epizodycznie, ale systematycznie – hejnał, sygnał ruszającego tramwaju, zapach przywożonych o poranku kwiatów przeznaczonych na sprzedaż, to przecież tylko niektóre przykłady.

Celem badania będzie stworzenie opisu tygodniowych cykli funkcjonowania centrum miasta. Analizie zostaną poddane zarówno zapisy wizualne (zdjęcia czy nagrania filmowe), jak i dźwiękowe rejestracje odgłosów miasta. Powyższe informacje uzupełnione zostaną o opisy bardziej ulotnych przeżyć, jak choćby doznania węchowe. Wszystkie odbierane przez ludzkie zmysły bodźce tworzą bowiem spójny system wyznaczający rytm „serca miasta”.

3. „Serce” Katowic

Teren wyodrębniony dla potrzeb projektu badawczego to Rynek oraz główne ulice centrum – 3 Maja, Mickiewicza, Mielęckiego, Stawowa, Warszawska i Aleja Korfantego oraz przyległe do nich place i skwery. W Katowicach brakuje obszaru centralnego pełniącego typowe, przywoływane choćby przez Aleksandra Wallisa funkcje, co potwierdzają liczne badania. W Katowicach „najwięcej osób wskazało, że centrum jest węzłem komunikacyjnym (...) Jest to niewątpliwie niekorzystny obraz katowickiego centrum, w którym dominuje znaczenie komunikacyjne przy niewielkim znaczeniu kulturalno-rozrywkowo-

wym” [2]. Katowicki Rynek oraz główne odchodzące od niego ulice przecięte są torami tramwajowymi, nieopodal znajdują się Dworzec PKP oraz węzłowy przystanek autobusowy. I to właśnie przystanki, a nie mieszczące się w okolicy kina czy teatr, określają charakter opisywanego obszaru. Pojawia się więc pytanie, czy rytm centrum wyznaczany jest przez godziny przyjazdów i odjazdów tramwajów i pociągów? Czy wszystkie inne odczuwalne bodźce zależą od komunikacyjnej roli opisywanego obszaru?

W ramach projektu badawczego obszar centrum Katowic zostanie poddany wnikliwej analizie angażującej cztery ludzkie zmysły – wzrok, słuch, zapach oraz dotyk.

4. Wzrok

„Architektura to nie co innego jak równoczesność przestrzeni i zdarzeń. Zapis sprzeczności między nieruchomymi przedmiotami, mobilnym człowiekiem i zmieniającym się w czasie kontekstem” [1]. Architektura miejsca jest tłem dla zdarzeń wewnątrz przestrzeni, wszystko, co w obszarze centrum miasta obserwowalne, dzieje się w obrębie kompozycji architektoniczno-urbanistycznej. Cykliczne zmiany wywołwane przez dobowy, tygodniowy czy roczny upływ czasu pokazują, jak różnych funkcji i znaczeń może nabierać przestrzeń centrum.

W blasku dnia centrum Katowic stanowi węzeł komunikacyjny – ruch pieszy i samochodowy regulowany jest cyklami zmian świateł sygnalizacji ruchu ulicznego, należy bowiem pamiętać, że ścisłe centrum Katowic to nie tylko niedostępne dla samochodów deptaki, ale również szerokie, kilkupasmowe ulice. W ciągu tygodnia w porannych i popołudniowych godzinach szczytu światła zatrzymują setki samochodów i pieszych. Swoją funkcję spełniają właściwie cały dzień. Dopiero późnym wieczorem obraz miasta zmienia się, ruch nie musi być już regulowany, ulice tętnią pomarańczowymi barwami wyłączonej sygnalizacji świetlnej.

Wraz z porami roku zmieniają się godziny zapalania latarni ulicznych, włączania neonów, podświetlanych szyldów czy tablic reklamowych. W porze letniej, wieczorne centrum miasta rozświetla się elektryczną iluminacją ok. godziny 21, gaśnie po 4 nad ranem. Już od godziny 20 w pojedynczych oknach zaczynają się zapalać lampy, jest ich coraz więcej. Palą się cały wieczór, by powoli gasnąć wraz z mijającą północą.

Wskaźniki takie, jak godziny włączania i wyłączenia latarni czy długość cykli świateł sygnalizacji ruchu drogowego w doskonały sposób opisują rytm życia miasta. Ich analiza w powiązaniu z opisanymi innymi wizualnymi zdarzeniami odgrywającymi się na tle sceny miejskiej pozwoli zaprezentować odbierany przez wzrok rytm życia Katowic.

5. Słuch

„Hałasy, dźwięki wytwarzane przez miasto, stopy jego mieszkańców, ich usta wypowiadające słowa i wznoszące okrzyki, a także maszyny, samochody zatrzymujące się na czerwonym świetle, ruszające, przyspieszające, trąbiące tworzą gęstą zawiesinę, w której (...) rozpoznać można różne nurty, interwały, rytmy” [1]. Dźwięki w centrum Katowic nie różnią się od tych słyszalnych w innych wielkich miastach. Zaliczyć do nich można hałas silników, dźwięki syren pojazdów uprzywilejowanych, które co jakiś czas przejeżdżają przez zamknięty dla ruchu kołowego rynek. Miejsca chwilowej koncentracji ludzi – przystanki czy pasy dla pieszych – rozbrzmiewają gwarem, stukotem obcasów. W przestrzeni słychać melodie wygrywane przez telefony komórkowe i grajków ulicznych, w porze letniej dźwięki muzyki dochodzą z samochodów i otwartych okien kamienic.

Istnieją także dźwięki pojawiające się w przestrzeni centrum w określonych porach dnia. Zaliczyć do nich można dzwony kościelne (słyszalne tylko o poranku i wieczorem dnia powszedniego oraz każdo-

razowo w niedziele i święta), codziennie w samo południe usłyszeć można melodię hejnału Katowic. Krótkie interwały wyznaczają dzwonki sygnalizujące odjazd tramwaju, odgłosy odtwarzanych w godzinach otwarcia sklepów reklam promujących produkty, które można w nich nabyć. Czas handlowy można liczyć od łoskotu podnoszenia do opuszczania żaluzji sklepowych, letni czas przyrody naznacza słyszalny bardzo wcześnie rano, gdy nie zakłócają go inne głosy, śpiew ptaków.

6. Zapach

„A jednak zapach przestrzeni, gdy skoncentrować się na nim, jest czasem bardziej charakterystycznym reperem, aniżeli niejeden budynek, czy droga. Stąd przyjęcie perspektywy zapachowej wydaje się potrzebne dla pełniejszej analizy i interpretacji przestrzeni, również przestrzeni ulicy” [3]. Ta ostatnia wypełnia się zapachem nie mniej rytmicznie niż dźwiękiem czy obrazem. Wbrew pozorom nie kojarzy się tylko ze spaliniami. Rytm pór roku wyznacza wyczuwalny o poranku i wieczorem zapach kwitnących wiosną drzew i krzewów. W centrum miasta, przy Rynku, znajdują się stragany warzywne, zapach owoców również pojawia się rano, tuż po ich wyłożeniu. Nad ranem w okolicy piekarni zaczyna unosić się intensywny zapach chleba. Inne zapachy związane z gastronomią jeszcze się nie pojawiły, odczuwalne będą najsilniej po południu i wieczorem. Poranny, miły jeszcze zapach miasta zaburzają śmieciarki, od 5 rano wywożące śmieci.

7. Dotyk

„Wymienianie się w czasie wielkich rzesz ludzkich jest podstawowym warunkiem funkcjonowania metropolii. Kilkusetosobowe audytorium, które opuszcza salę teatralną lub kinową tworzy na kilka minut rzekę ludzką, przez którą trudno się przecisnąć” [4]. Ścisk, gęstość wymuszają dotyk, dlatego też właśnie ten zmysł pozwala opisywać ruch aktorów życia miejskiego. Obecność grup ludzi w przestrzeni miasta jest ściśle rytmiczna. Ruch ludności regulowany jest przez godziny otwarcia sklepów i urzędów. Ze względu na tranzytowo-komunikacyjny charakter przestrzeni natężenie ruchu wzrasta od godzin porannych, by osiągnąć apogeum między godziną 7.00 a 9.00. Namacalny ścisk regulują wjeżdżające do centrum tramwaje, pociągi i autobusy, każdorazowo wpuszczające do przestrzeni miasta setki osób. Rozkład jazdy środków transportu warunkuje cykle nasycania przestrzeni tłumem w godzinach szczytu, niemalże blokując dostęp do przestrzeni. Wstępna obserwacja każe zauważyć, że Katowice nie są miastem, w którego centrum obserwować można rzeczywisty miejski tłok (wyjątkiem są światła dla pieszych znajdujące się na skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Chopina, gdzie przez większość czasu cyklicznie zatrzymywane są setki osób).

8. Konkluzje

Rytm życia centrum Katowic wyznacza wiele elementów. Długofalowa obserwacja uwzględniająca opisane powyżej zmienne, a także umożliwiająca odnalezienie nowych, oraz wieloaspektowa analiza wyników pozwoli zweryfikować hipotezy dotyczące rytmiki „serca” miasta Katowice.

1. Introduction

Every organism lives by its own rhythm. Cyclical stages systematize a regular order of the world. By observing recurrent sequences of changes within urban space, one can outline an image of the rhythm of life of a metropolis. It is marked by the passing time – seasons and times of the day give meaning to particular city intervals. One should remember that the immanent features of big cities – movement, changeability, diversity, plurality – are systematized according to a temporal order. The flow of traffic, the presence of certain actors within the space and certain situations are repeated every day of the week, month or year. Its intensification or weakening are influenced by a number of factors, whose systematic observation should lead to better knowledge of rhythmical events within the space.

The aim of the research project, whose methodological description will be described here, is to recreate a constant rhythm of life in the capital of Upper Silesia – Katowice.

2. Research plan

The basic research assumption is the description of characteristic social events which take place regularly in the centre of Katowice. The temporal span of the project is one year, and it will take form of one-week research in particular space, carried out month by month. This kind of methodological approach will make it possible to gather a variety of research material which would reflect the rhythm of the city centre and take into account different times of day, periods within the month and seasons, as well as atmospherical and social situation. The analysis of the data will enable us to create a scheme of the functioning of the centre of Katowice.

"Movement, speed, crowd, repetition (...) escape the reasoning based on the idea of form and picture, without avoiding or canceling it" [1]. In order to fully understand the multi-faceted cycle of urban life it is necessary to carry out an analysis which would go beyond the clear and explicit rhythmically changing elements of the space. Components of urban life which can be recorded on camera – the intensity and flow of traffic, the cycles of street lamps, the changing traffic lights etc. – are only a part of what constitutes the rhythm of urban life. The city generates a variety of other stimuli that can be experienced with the use of other senses. There are many smells and sounds present in the space which are not episodes, but systematic presences – the bugle-call, the departure signal of a tram, the smell of flowers brought to market every morning are just a few examples.

The aim of the research will be to create a description of weekly cycles of urban functioning. The analysis will involve visual recordings (photography and video footage) as well as audio recordings of the sounds of the city. This data will be complemented by descriptions of more transitory experiences, like olfactory signals. This is because all stimuli received by human senses create a coherent system that marks the rhythm of the city centre.

3. "The heart" of Katowice

The area chosen for the research project is the Rynek and the main streets of the city centre – 3 Maja, Mickiewicza, Mieleckiego, Stawowa, Warszawska and Aleja Korfantego, as well as the adjacent squares. Numerous research projects have confirmed that Katowice lacks a central area which would function in a typical way, as outlined by Aleksander Wallis. In Katowice, "most people pointed out that the centre is the communication hub (...) it is without doubt an unfavorable view on the centre of Katowice, where communication dominates and cultural and entertainment significance is small" [2]. The Rynek in Katowice, as well as the main streets leading to it, is where tram lines run and intersect. There

is a bus stop and railway station nearby. These things – and not the nearby cinemas or theatre – define the character of the described space. A question which appears is whether the rhythm of the city centre is marked by the tram and train arrival and departure times, whether all other stimuli depend on the role of the area as the hub of communication.

As part of the research project, the centre of Katowice will be thoroughly analyzed, and the analysis will involve four human senses – sight, hearing, smell and touch.

4. Sight

"Architecture is nothing else than simultaneous existence of space and events, the record of confrontations between immobile objects, mobile men and women and changing contexts" [1]. The architecture of a place serves as a background for the events within the space, and everything which can be observed in the city centre takes place in an architectural urban composition. The cyclical changes caused by flow of time each day, week or year show how many different functions and meanings the city centre can have.

During the day, the centre of Katowice is a hub of communication – the car and pedestrian traffic is regulated by the cycles of traffic lights, for one should remember that the city centre in Katowice consists not only of boulevards designed for pedestrians, but also of streets which are composed of a few lanes of traffic. During the week, in the morning and afternoon rush hours, the lights stop hundreds of cars and pedestrians. They function for most of the day. In the evening the urban image changes, the traffic doesn't have to be directed, and the streets pulsate with amber glow of non-functioning traffic lights.

As the seasons change, so do the hours in which street lamps, neon lights, banners and billboards are switched on. In the summer, the city centre is illuminated around 9 p.m. and the lights go out at about 4 a.m. Lights appear in windows as early as 8 p.m., their number increases – they stay on all through the evening and slowly disappear as midnight passes.

Factors such as the hours when street lamps are lit and put out or the length of the cycles of traffic lights perfectly describe the rhythm of city life. Their analysis, together with a description of other visual events taking place within urban space will make it possible to present a visual image of the rhythm of life of Katowice.

5. Hearing

"The noises, the sounds made in the city, the footsteps of its citizens, their mouths uttering words and exclamations, and also machines, cars stopping on red, moving, accelerating, sounding their horns – they create a thick mixture, in which different currents, intervals and rhythms can be discerned" [1]. The sounds in the centre of Katowice are not different than those which can be heard in other big cities. The list includes noises made by engines, sirens of emergency vehicles that occasionally drive through Rynek, which is closed to car traffic. The places where people temporarily gather – bus and tram stops, but also traffic lights and pedestrian crossings – are filled with sounds of talk and footsteps. Mobile phone ringtones, and melodies played by street musicians, can also be heard – and in the summer, music streams out of open windows of cars and houses.

There are also sounds which appear in the centre in certain moments. These include church-bells (heard only in the morning and evening of each day, and every Sunday or holiday), and Katowice bugle-call, which is played every day at noon. Short intervals are marked by tram departure signals, and the sound of advertising played within shop opening hours in the streets outside the shops. The market time

can be counted by the clatter of raising and falling shop gates, and the summer time in nature is marked by the sound of chirping birds, audible very early in the morning, when there is not disturbed by any other sound.

6. Smell

"And yet the smell in space, when focused on, can be a better benchmark sometimes than some buildings or roads. Hence, applying an olfactory perspective seems necessary for a more complete analysis and interpretation of space, mainly the space of streets. They are filled with smells just as they are filled with sounds or images" [3]. Contrary to popular beliefs, car exhaust fumes are not the only association here. The rhythm of seasons is marked in the morning and in the evening by a discernible smell of blossoming flowers and trees. In the centre, where grocery stalls are located, the smell of fruit also appears in the morning, right after they are laid out. In small hours, the smell of bread is present around bakeries. Other smells connected with food have not appeared yet, they will be most definite in the afternoon and in the evening. The early, pleasant smell of the city is disrupted by garbage collectors and their cars, who start their job at 5 a.m.

7. Touch

"The exchanges of huge masses of people in time is the basic condition for the functioning of the metropolis. An audience of a few hundred, leaving a cinema or a theatre, creates for a few minutes a river of people, difficult to cross and navigate" [4]. The crowd and the lack of space necessitate touch, which is why this sense allows us to describe the movement of the actors of urban life. The presence of groups of people in urban space is strictly rhythmical. The movement of citizens is regulated by the shop and office opening hours. Due to the communication-oriented character of the space, the traffic increases since early morning and reaches its peak between 7 and 9 a.m. The palpable crowd is regulated by trains, trams and buses that enter the city centre and bring into it hundreds of passengers each time. The timetables for many means of transport are key factors governing the cycles of filling the space with crowd during rush hours, whilst at night and during the weekends they practically block any access to urban space. Initial observations make it clear that Katowice is not a city whose centre is actually crowded (the pedestrian crossing at the intersection of Chopina and Mickiewicza street, where hundreds of people are stopped for most of the time, is perhaps an exception).

8. Conclusions

The rhythm of life in the centre of Katowice is defined by a number of elements. A long-term observation which would account for the variables described above, and allow for finding new ones, as well as a multi-aspect analysis of the results will make verifiable the hypotheses made about the rhythm "of the heart" of Katowice.

Bibliografia – Bibliography

- [1] Rewers E., *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- [2] Nawrocki T., *Miasto bez centrum. Centrum Katowic w oczach mieszkańców*, [w:] Jałowiecki B., Majer A., Szczepański M.S. (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Warszawa 2005.
- [3] Szczepański M. S., Ślęzak-Tazbit W., *Ulica odziana w zapach*, [w:] *Czas Kultury* 1/2008.
- [4] Wallis A., *Socjologia wielkiego miasta*, Warszawa 1967.
- [5] Jałowiecki B., *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa 1988.
- [6] Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2002.
- [7] Lefebvre H., *Seen from the Window*, [w:] Lefebvre H., Kofman E., Lebas E., *Writings on Cities*, Blackwell Publishing 1996.